

«равенство» прошла чрезвычайно сложный путь. Прослежена эволюция взглядов на проблему правового равенства ученых со времен Античности до наших дней. В статье рассматривается принцип равенства в праве в архаический период Античности. Особое внимание уделено проблеме эволюции идей правового равенства со времен господства древних греков до периода распада Римской империи. Отдельно изучены особенности существования принципа правового равенства на территории бассейна Черного моря во временном и географическом аспектах.

Ключевые слова: правовое равенство, период Античности, города-полисы, Северное Причерноморье, формальное равенство.

Vasetsky V. The problems of the legal equality in Antiquity

The rapid development of world historical processes has attracted considerable interest in the study of the history of legal equality. Exploring the history of the evolution of legal equality, argue that the category of «equality» gone extremely difficult path. The evolution of views on the issue of legal equality of scientists from antiquity to the present. This article discusses the principle of equality in the law in the archaic period of antiquity. Particular attention is paid to the evolution of ideas of legal equality with the reign of the ancient Greeks to the period of the collapse of the Roman Empire. Separately studied the characteristics of the existence of the principle of legal equality in the territory of the Black Sea in temporal and geographical aspects.

Key words: legal equality, Antiquity, city-poles, Northern Black Sea Coast, formal equality.

УДК 340.1

*Денис Євгенійович Вергелес,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

ВПЛИВ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА НА ПРАВОВИЙ СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ

Формування в Україні засад демократичної правової державності передбачає рішуче підвищення вимог до якості та системності законодавства. Проведення реформ у найбільш важливих сферах суспільного життя зумовлює нагальну потребу в кодифікаційній діяльності, яка виступає головною особливістю розвитку системи законодавства України.

Стан нині діючої системи українського законодавства характеризується вкрай складними і суперечливими процесами. Це частково пояснюється тим, що політичні, економічні та соціальні реформи, що здійснюються в Україні, вимагають інтенсивного законотворення, його всебічного та ефективного впливу на процеси перетворення в країні. Йдеться не тільки про поліпшення законодавства або його реконструкцію, а й про формування багатьох принципово нових правових інститутів, що відповідають реальним умовам ринкової економіки, критеріям правової держави, міжнародним стандартам захисту прав і свобод особистості.

Сучасні зміни у суспільно-політичному та економічному житті України ставлять перед нами нагальні проблеми оновленого врегулювання суспільних відносин з урахуванням сучасних пріоритетів та національних особливостей побудови правової держави і громадянського суспільства.

Розвиток законодавства України, що відбувається відповідно до розвитку суспільних відносин та усвідомлення його змістовних особливостей суб'єктами законодавчої ініціативи, відбувається циклічно. На одному етапі законодавець, наздоганяючи потреби суспільно-

го розвитку, створює численні нормативно-правові акти, не вдаючись до проблематики їх системно-структурної гармонізації. Через певний час, коли практикою правозастосування з'ясовуються численні дефекти такого законодавства, законодавець змушений зосередитись на систематизації накопиченого нормативного матеріалу, нормативно-правових джерел.

Автори монографії «Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення» систематизацію законодавства визначають як цілеспрямовану діяльність із приведення діючих нормативно-правових актів в єдину систему на основі знань про систему та потреби зробити ці приписи більш доступними для користування [1, с. 16].

Актуальність вивчення та дослідження кодифікації як самостійного, специфічного типу систематизації нормативно-правових актів, а також практичного застосування кодифікаційних прийомів полягає в тому, що у процесі становлення, розвитку та оптимізації функціонування українського законодавства кодифікація як вид систематизації відіграє значну роль, оскільки є однією з основних форм упорядкування нормативно-правового матеріалу. Отже, забезпечення активізації процесу кодифікації законодавства за сучасних умов є своєчасним і актуальним.

Простота у здійсненні людиною своїх прав передбачає наявність зрозумілих і доступних для кожної людини правових приписів, що закріплюють процес здійснення прав [2, с. 243].

Безсумнівно, для досягнення позитивних результатів практичні дії щодо застосування кодифікації повинні бути скоординовані з науковим осмисленням проблеми і потребують системного теоретичного обґрунтування.

У літературі теоретичні та практичні проблеми кодифікації стали предметом наукових досліджень таких провідних правознавців, як С. Алексєєв, В. Баранов, С. Братусь, В. Гришук, Д. Керімов, А. Колодій, В. Копейчиков, Д. Михайлович, О. Міцкевич, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, А. Піголкін, Є. Погорєлов, І. Погрібний, С. Поленіна, Т. Рахманіна, О. Рогач, І. Самощенко, І. Сидорчук, О. Скакун, В. Смородинський, А. Ткач, Ю. Тихомиров, І. Усенко, О. Ушаков, О. Шебанов, Ю. Шемшученко, Г. Шмельова, О. Ющик, Л. Явич та ін.

Разом з тим необхідність подальшого вивчення властивостей та видів кодифікаційних актів, основ їх класифікації, ознак кодифікаційних актів, проблем законодавчої техніки кодифікаційних актів залишається для держави особливо актуальною.

Систематизація у праві виконує суттєві соціальні функції. Вона є важливим, необхідним моментом у самому існуванні права. Належним чином систематизоване, упорядковане законодавство — показник того, що зовнішня форма цієї національної правової системи адекватна одній з істотних властивостей права — системності. А це означає, що від систематизації багато в чому залежить все те, що відноситься до цінності права, його ефективності, законності [2, с. 252].

Кодифікація є певним носієм основних цінностей того суспільства, яке її створило, інакше кажучи, вона продукт історичного та культурного розвитку цього суспільства, тому її абсолютно неможливо відокремити від суспільства.

Кодифікація являє собою окрему форму систематизації нормативно-правових актів, змістом якої є складна інтелектуальна праця щодо узгодження правових приписів в єдиному кодифікаційному акті. Кодифікація — це найбільш складна і досконала форма систематизації законодавства, що має правотворчий характер. Вона має виражену правотворчу природу, адже для неї притаманні більшість ознак правотворчої практики [3, с. 117].

Невпорядкованість законодавства призводить до неефективності правового простору в країні. Метою кодифікації є стабілізація законодавства, яка виявляється у закріпленні у кодифікаційному акті, як результаті кодифікації, лише стабільних норм, розрахованих на достатньо тривалий період часу.

Формою прояву кодифікаційної діяльності як найскладнішої і найдосконалішої форми систематизації законодавства є створення єдиного юридично і логічно цілісного, внутрішньо

узгодженого нормативно-правового акта. Він у своїй структурі, як правило, має загальну частину, в якій знаходять своє відображення галузеві принципи, що визначають характер і зміст цієї галузі права в цілому [4, с. 83].

Кодифікація здійснюється періодично, тобто безпосередньо залежить від суспільної потреби, що об'єктивно виникла у результаті розвитку суспільних відносин, щодо прийняття, зміни, призупинення дії або скасування правових норм. Кодифікація здійснює глибоку та всесторонню обробку нормативно-правового акта, або видання нового правового акта, який змінює собою той, що діяв раніше.

Причини, які зумовлюють кодифікацію, складні і різноманітні. Кожна кодифікація пов'язана з історією, соціальними, політичними і людськими обставинами, які заповнюють ті географічні і часові межі, всередині яких вона проводиться. Передусім вона спрямована на вирішення юридично-технічних завдань, але разом з ними часто досягаються соціальні та політичні цілі [5, с. 214].

Характерною рисою функціонування сучасного суспільства і держави є зростання ролі права та закону як основної форми його зовнішнього вираження. У цьому контексті процес становлення та розвитку державності незалежної України нерозривно пов'язаний зі створенням нового законодавства. Це пояснюється також неможливістю ефективного функціонування будь-якої держави без збалансованої системи законів.

Кодифікація законодавства належить до такої складової правової системи, як правосвідомість. Реальна й осмислена систематизація законодавства через зміну його якості впливає на свідомість суб'єктів правових відносин, розширюючи межі доступності законодавства. Знання про закон через знайомство з його кодифікованими джерелами спрощує розуміння всієї концепції законодавства, дає можливість досягнути ідеологію права. Забезпечене систематизацією законодавства доступне знання про чинне право сприяє зростанню авторитету права і закону, формує систему соціального нормування на користь закону через зменшення ролі інших регуляторів.

Позитивне значення кодифікація має й з огляду на те, що її здійснення сприяє досягненню доступності законодавства, а отже, дає можливість правильно його застосовувати і є важливим чинником правового виховання населення [6, с. 14].

Наявність кодифікаційних актів у системі законодавства держави допомагає їй громадянам стати більш обізнаними у нормативному регулюванні тих чи інших суспільних відносин, що, у свою чергу, відіграє особливу роль у формуванні правової культури населення.

Кодифікація повинна мати свою логічну та послідовну структуру, тобто прийняття кодексів повинно бути логічно обґрунтованим. Насамперед, кодекс матеріального законодавства повинен прийматися з урахуванням процесуальних засад, адже саме процесуальні норми дають можливість ефективно застосовувати матеріальне законодавство.

Кодифікація необхідна в цілях забезпечення зручності використання усього масиву правових актів на практиці, а також його подальшого розвитку. Вона дозволяє на основі групування правових актів за визначеною схемою здійснити аналіз, побачити комплектність регулювання тієї або іншої групи суспільних відносин.

Чим більше систематизованою є правова система держави, тобто якісно та зручно впорядкованою сукупністю нормативно-правових актів, тим більш повно та ефективно врегульовані суспільні відносини, зведені до мінімуму протиріччя та прогалини у правовому регулюванні, тим більш легко, якісно та ефективно проходить процес з'ясування змісту права, тим менше виникає потреб у їх роз'ясненні та офіційному тлумаченні.

У результаті кодифікації нормативно-правові акти виражаються у концентрованому вигляді, обсяг законодавства, який підлягає вивченню суб'єктами правовідносин, зменшується, а у суб'єктів виникає можливість освоїти вимоги норм права більш повно та системно, без потреби вивчення всієї системи законодавства.

Тільки систематизоване законодавство дає змогу досягти певного рівня правової культури та правової свідомості, оскільки ці категорії безпосередньо залежать від рівня упорядкованості законодавства. Отже, йдеться про необхідність удосконалення існуючого масиву нормативно-правових актів шляхом їх науково обґрунтованого опрацювання з урахуванням об'єктивних потреб суспільного життя. Як підтверджує світовий досвід, оптимальним шляхом досягнення цієї мети є кодифікація законодавства.

Кодифікація як процес систематизації нормативно-правових актів є найбільш придатною для України як держави з континентальною системою права. Саме завдяки кодифікації законодавства можливо забезпечити єдиний підхід до врегулювання суспільних відносин у тій чи іншій сфері життя, а також забезпечити єдність у розумінні законодавчих принципів як основоположних начал нормотворчої діяльності.

Отже, проблема кодифікації законодавства є актуальною. Вона існує у зв'язку із постійною необхідністю врегулювання та впорядкування зростаючої маси законодавчих та нормативно-правових актів, які врегульовують суспільно-правові відносини, що, зокрема, позначаються на правовому світогляді людини.

Список використаних джерел

1. *Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення* : монографія. — К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — 220 с.
2. *Фрицький О. Ф.* Конституційне право України : підручник / О. Ф. Фрицький. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — 536 с.
3. *Карташов В. Н.* Введение в общию теорию правовой системы общества / В. Н. Карташов. — Ярославль : Яросл. гос. ун-т., 1995. — Ч. 1. — 137 с.
4. *Оніщенко Н. М.* Кодифікація та інкорпорація як методи систематизації законодавства / Н. М. Оніщенко // *Правова держава*. — 1997. — Вип. 8. — С. 82–87.
5. *Кабрияк Р.* Кодификации / Р. Кабрияк ; пер. с фр. Л. В. Головки. — М. : Статут, 2007. — 476 с.
6. *Алексеев С. С.* Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. — М. : Юридическая литература, 1982. — Т. 2. — 360 с.

Вергелес Д. Є. Вплив кодифікації законодавства на правовий світогляд людини

Стаття присвячена проблемі кодифікації законодавства України. Розглядається практичне значення, мета, суть кодифікації та проблеми, які виникають при її здійсненні. Визначається необхідність кодифікації та її вплив на правосвідомість людини. Звертається увага на важливість кодифікації законодавства, а також необхідність її подальшого розвитку.

Ключові слова: право, кодифікація, законодавство, система законодавства, законотворчість, правовий світогляд.

Вергелес Д. Е. Влияние кодификации законодательства на правовое мировоззрение человека

Статья посвящена проблеме кодификации законодательства. Рассматривается практическое значение, цель, суть кодификации и проблемы, возникающие при ее осуществлении. Определяется необходимость кодификации и ее влияние на правосознание человека. Обращается внимание на важность кодификации законодательства, а также необходимость ее дальнейшего развития.

Ключевые слова: право, кодификация, законодательство, система законодательства, законотворчество, правовое мировоззрение.

Vergeles D. The impact of law codification on the legal world-view of a person

The article is devoted to the codification of the law of Ukraine. We consider the practical meaning, purpose, substance of law codification and problems that arise in its implementation. Determine the need for codification and its impact on outlook of a person. Attention is drawn to the importance of the codification of law, and the need for its further development.

Key words: law, codification, legislation, legal system, lawmaking, legal world-view.

УДК 340.1

*Олена Миколаївна Волкова,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Юридичного інституту
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ПРАВА ОСОБИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Проблема громадянського суспільства є однією з фундаментальних наукових проблем, яка існує з часів виникнення держави і поділу суспільства на державну й недержавну сфери життя. Вирішення проблем взаємодії громадянського суспільства і держави сьогодні є своєрідним ключем до з'ясування перспектив людини та суспільства у третьому тисячолітті. Громадянське суспільство і соціальна, демократична, правова держава являють собою сукупність уніфікованих історією критеріїв, що дозволяють реально оцінити ступінь відповідності конкретної суспільно-політичної дійсності інтересам людини.

Вивченню питань громадянського суспільства присвячено наукові праці В. Горського, А. Карася, С. Кримського, О. Скаленка, Ю. Павленка, Н. Оніщенко, Ю. Пахомова, Ю. Шемшученка та інших, а серед зарубіжних науковців варто назвати З. Бзежинського, Ю. Габермаса, С. Гантінгтона, О. Гьоффе, В. Іноземцева, Й. Маруду, М. Кастельса, Е. Тофлера, Дж. Сороса, Дж. Роулза та інших відомих дослідників.

Мета звернення до актуальної теми громадянського суспільства в умовах євроінтеграційних процесів полягає у тому, щоб отримати чітке розуміння характеру та функцій громадянського суспільства і розкрити його потенційну роль щодо посилення продуктивності влади у реалізації прав і свобод особи. Розбудова громадянського суспільства та соціальної, правової, демократичної держави має отримати вичерпне ідеологічне підґрунтя. Його створення є життєво необхідним з огляду на єдність процесів підвищення рівня життя українського народу та досягнення сучасних гуманітарних стандартів розвинутих країн Європи.

Одним з актуальних напрямів адаптації вітчизняного законодавства до викликів сьогодення має стати соціалізація права та юридичних знань, що передусім передбачає розгляд правової проблематики у більш широкому контексті — суспільства в цілому, а не лише його державної організації, опосередкованої відносинами виключно з приводу формування та реалізації державної влади. Адже людина як носій невід'ємних прав і свобод, які покликані визначати зміст і спрямованість діяльності держави, не може сьогодні розглядатися за межами правової науки, а соціум є здатним до певної самоорганізації та саморегулювання шляхом інституціоналізації сфери громадянського суспільства [1, с. 138].

Існування розвинутого громадянського суспільства орієнтоване на людину і функціонує передусім через неї. Проте це не означає, що інші елементи громадянського суспільства лишаються осторонь. Слід пам'ятати, що всі форми цього суспільства складаються з окремих людей і через їхню волю та свідомість реально беруть участь у його житті, у тому числі й у політичній діяльності.

Водночас однією з найважливіших особливостей сучасного громадянського суспільства є той факт, що інтереси людини, її свобода — найважливіша мета такого суспільства. Свобода людини може виявлятися як у сфері економіки (економічна свобода), так і у сфері політики (політична свобода) та у духовній сфері (моральна свобода). До того ж перед особою не стоїть питання про обов'язкове їх використання. Особа має право «бути чи не бути», тобто на підставі свободи волі самостійно приймати ті чи інші рішення, обирати той чи інший варіант поведінки (юридична свобода) [2, с. 63].